

ДИХТА Н. М.,
здобувач кафедри цивільного права
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 347.462; 347.43

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ ДОРУЧЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню предмета договору доручення в сучасному цивільному праві України. Проаналізовано наукові джерела, законодавче визначення предмета договору доручення різних часів і зроблено висновок, що предметом договору доручення є вчинення юридичних дій. Разом із тим визначено, що предмет договору доручення може доповнюватись учиненням фактичних дій, які можуть супроводжувати юридичні дії. Вони завжди пов'язані з юридичними діями так, щоб забезпечити настання «юридичного ефекту» від дій повіреного і створити умови для належної реалізації прав та виконання обов'язків учасників договору доручення.

Ключові слова: договір доручення, представництво, послуга, юридичні дії, фактичні дії, предмет договору доручення, цивільне право України.

Статья посвящена исследованию предмета договора поручения в современном гражданском праве Украины. Проанализированы научные источники, законодательное определение предмета договора поручения разных времен и сделан вывод, что в качестве предмета договора поручения выступает совершение юридических действий. Вместе с тем определено, что договор поручения может дополняться совершением фактических действий, сопутствующих юридическим действиям. Они всегда связаны с юридическими действиями таким образом, чтобы обеспечить наступление «юридического эффекта» от действий поверенного и создать условия для надлежащей реализации прав и выполнения обязанностей участников договора поручения.

Ключевые слова: договор поручения, представительство, услуга, юридические действия, фактические действия, предмет договора поручения, гражданское право Украины.

The article is devoted the researching subject of procurator contract in the modern civil law of Ukraine. Author analyses scientific sources, legislative determination of subject of procurator contract of different times and drawn conclusion, that the feaseance of juristic acts comes forward as a subject of procurator contract. At the same time, certainly, that the subject of procurator contract can be complemented by the feaseance of actual actions, concomitant legal actions and always related to them so that to provide the offensive of “legal effect” from the actions of attorney and create terms for the proper realization of rights and implementation of duties of participants of procurator contract.

Key words: procurator contract, agency, service, legal actions, actual actions, subject of procurator contract, civil law of Ukraine.

Вступ. У п'ятій книзі Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) закріплено загальні положення договірної права, а також договори, які розповсюджені в цивільному обороті, широко використовуються його учасниками. Так, неможливість бути присутнім та/або відсутність професійних знань/навичок суттєво підвищили потребу у представництві,

що здійснюється на узгоджених умовах – на підставі договору доручення. Варто зауважити, що в умовах ринку попит на певні послуги зумовлює відповідні пропозиції, і тому наданням суто юридичних послуг сучасний договір доручення не вичерпується. У зв'язку з наведеним потребує уточнення предмет цього договору в цивільному праві України, законодавстві та юридичній практиці.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження предмета договору доручення.

Результати дослідження. Починаючи дослідження предмета договору доручення, варто враховувати, що, на відміну від представництва та його видів, договір доручення не так часто досліджувався. Зокрема, за радянських часів єдиним дослідженням, предметом якого безпосередньо був договір доручення, була праця А.В. Клігмана «Договор поручения (с участием граждан)», виконана ще на теренах радянського цивільного законодавства [5]. За часів незалежності була підготовлена й захищена дисертація Н.В. Федорченко [11]. В інших випадках автори звертались до договору доручення в контексті досліджень чи представництва або суміжних договірних конструкцій. У такому сенсі варто виділити дослідження І.Ю. Доманової [3], колективне дослідження, виконане Є.О. Харитоновим, О.І. Харитонвою, А.І. Дрішлюком, де автори зробили спробу комплексно дослідити договірне представництво, у тому числі окремі договірні конструкції [12]. У порівняльному плані можуть бути корисними дисертаційні дослідження, захищені А.А. Сайфутдіновим [8], О.Ю. Панковим [7], а також монументальний курс договірного права М.І. Брагінського, В.В. Вітрянського [2], у якому автори дослідили історію розвитку договору доручення та його співвідношення із суміжними договірними конструкціями.

Отже, варто зробити висновок про відсутність сучасних досліджень, присвячених договору доручення та його предмету зокрема.

Предмет договору – це те, заради чого укладається договір. Як зазначає М.І. Брагінський, предмет договору виражається у формулі «що та скільки». Однак у деяких випадках законодавством можуть бути встановлені й додаткові вимоги щодо інформації про предмет договору [1, с. 315–316].

У сучасній навчальній літературі вказується, що предметом договору доручення є юридичні дії повіреного [15; 16; 13; 17].

Відомі дореволюційні дослідники Д.І. Мейер, Г.Ф. Шершеневич уважали, що предмет договору доручення – юридична діяльність повіреного [6; 19].

І.В. Шерешевський указував на те, що характер дій, які можуть бути предметом доручення, законом не визначається й не обмежується. Виходячи з цього, варто було б визнати, що змістом доручення можуть бути всякого роду дії, неспроможність розмежування дій фактичних і юридичних. Усі дії можуть мати юридичне значення [18, с. 29–30]. Потрібно зауважити, що Цивільний кодекс 1922 р. визначав предмет договору доручення як доручені довірителем дії, не конкретизуючи які самі – юридичні чи фактичні.

В.О. Рясенцев дотримувався позиції, що предметом договору доручення є лише юридичні дії, зокрема вказував, що внаслідок свого підсобного значення фактичні дії не становлять предмета договору доручення, а лише сприяють його виконанню [10, с. 305]. Чинне на той момент законодавство (ЦК УРСР 1963 р.) визначало договір доручення як обов'язок повіреного виконати від імені й за рахунок другої сторони – довірителя – певні юридичні дії.

Подальші розвідки договору доручення дали змогу Ю.І. Зіоменко запропонувати як предмет договору доручення розглядати не самі дії, а ефект, який ними забезпечується, тобто своєрідну послугу [10, с. 175]. Надалі ця позиція знайшла розвиток у російській літературі, де пропонувалось ураховувати, що предметом договору доручення є вчинення повіреним від імені й за рахунок довірителя визначених у договорі юридичних дій. Учинення дій становить поняття послуги. Отже, предметом договору доручення є надання повіреним послуг для довірителя. Послуги, що надаються повіреним довірителю в межах договору доручення, мають такі особливості: це вчинення юридичних дій, у тому числі й угод, тобто дій, що тягнуть певні правові (юридичні) наслідки; ці дії відбуваються від імені іншої сторони; такі дії відбуваються за рахунок довірителя; зазначені послуги не можуть бути пов'язані

зі здійсненням дій так званого особистого характеру (складання заповіту тощо) [9, с. 62]. Також зверталась увага на те, що загалом послуги з договору доручення необхідно охарактеризувати як юридичні представницькі. Ці послуги є різновидом юридичних послуг. Останні за критерієм наявності або відсутності представництва можна поділити на такі: юридичні послуги представницького характеру, що оформлюються договором доручення; юридичні послуги без представництва, коли виконавець консультує замовника, складає для нього проекти юридичних документів, тощо. Такі послуги (на практиці їх іменують ще й правовими) зазвичай оформлюються договором платного надання послуг. У сфері цивільного права юридичні представницькі послуги можуть бути пов'язані з учиненням цивільно-правових договорів від імені й за рахунок довірителя – у цьому випадку відбувається виникнення, зміна або припинення суб'єктивних прав і обов'язків; здійсненням прав і (або) виконанням обов'язків (наприклад, по сплаті грошей) по цих договорах на таких самих умовах – від імені й за рахунок довірителя [8, с. 69–70].

Між тим аналіз російської цивільної доктрини свідчить, що вона загалом залишилась на радянських позиціях щодо предмета договору доручення. Так, М.О. Дороженко вказувала, що включення в поняття договору доручення вказівки на юридичний характер дій, що становлять предмет наданих повіреним послуг, аж ніяк не виключає можливості повіреного прийняти на себе обов'язок щодо виконання фактичних дій. Однак фактичні дії, які підкоряються меті виконання юридичних дій, не мають самостійного характеру й тому не входять у предмет договору доручення, а лише сприяють його виконанню. Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що предмет договору доручення утворюють три групи юридичних дій: угоди; дії, спрямовані на здійснення й виконання наявних прав і обов'язків; а також дії щодо організації юридичного захисту довірителя [4, с. 148–149]. Лише в останні роки О.Ю. Панковим було внесено пропозицію включити до предмета договору доручення, предметом якого за російським законодавством можуть бути тільки юридичні дії, і фактичні дії. На користь такої позиції він зауважував, що можливий варіант, за яким договір доручення закріплює обов'язок сторони здійснити юридичні й фактичні дії для того, щоб ні ті, ні інші не могли вважатися за своїм характером субсидіарними. Прикладом таких дій може бути доручення виконати роботу за завданням замовника й здати результат від його імені третій особі, а також зобов'язання повіреного не тільки придбати від імені довірителя товари, а й доставити їх на склад довірителя своїм транспортом. До фактичних дій належить також ведення ділової переписки, вивчення кон'юнктури ринку, перевірка якісних властивостей товару, його пакування й доставка довірителю, ознайомлення з бухгалтерською документацією, договорами тощо. У подібних випадках мова йде про договір, який повинен визнаватися змішаним, оскільки він зберігає елементи різних договорів [7, с. 7].

Здобутки радянських цивілістів були розвинуті за часів незалежності України. Навчальні курси з перших часів існування української держави вказували на належність договору доручення до категорії договорів із надання послуг, які, у свою чергу, як предмет договору включають коло дій різного характеру, які не стосуються створення нової речі або перероблення вже наявної. Пропонувалось розглядати зобов'язання, що виникає через укладення договору доручення як різновид зобов'язання з надання послуг, у якому «один контрагент доручає іншому контрагенту ведення певної справи, не пов'язаної зі створенням матеріального результату, а спрямованої на досягнення різних інших ефектів» [14, с. 161].

Аналіз чинної редакції ст. 1000 ЦК України свідчить, що законодавець послідовно підкреслює, що предметом договору доручення є саме певні юридичні дії, які повірений зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя). На відміну від раніше чинного законодавства, ч. 2 ст. 1000 ЦК України передбачено можливість установлення виключних прав повіреного на вчинення від імені та за рахунок довірителя всіх або частини юридичних дій, передбачених договором. У договорі можуть бути встановлені строк дії такого доручення і (або) територія, у межах якої є чинним виключне право повіреного, тобто предмет договору конкретизується з урахуванням сучасних реалій і потреб цивільного обігу.

Як слушно звертала увагу Н.В. Федорченко, юридичні (основні) дії повіреного при виконанні договору доручення можуть супроводжувати (супроводжують) дії фактичні (виготовлення проектів і копій документів, упаковка майна, конвертування кореспонденції, одержання і повідомлення (не звіт) інформації тощо) [11, с. 104–106]. Дослідниця вказує, що договір доручення може бути підставою виникнення як зобов'язання, у якому боржник (повірений) виконує точно визначені юридичні дії, так і альтернативного зобов'язання (повірений здійснює будь-які законні юридичні дії в інтересах довірителя). Наприклад, повіреному доручається забезпечити відпочинок родини: придбання путівок у санаторій, у туристичний круїз або орендувати будинок за містом. Зміст такого альтернативного зобов'язання визначено договором і конкретизується в процесі або в момент виконання [11, с. 52].

Висновки. Чинне цивільне законодавство до предмета договору доручення зараховує вчинення юридичних дій. Фактично йдеться про послуги, які надаються повіреним довірителю. Оскільки доктринальні розробки традиційно були орієнтовані на законодавчі рішення, то в доктрині до предмета договору доручення зараховують учинення юридичних дій. Водночас можливе включення до договору доручення вчинення фактичних дій, які можуть супроводжувати юридичні. Утім, на нашу думку, такі дії завжди пов'язані з юридичними та забезпечують настання «юридичного ефекту» від дій повіреного, у тому числі створюють умови для належної реалізації прав і виконання обов'язків учасників договору доручення. Якщо йдеться про включення до договору доручення дій, які такого зв'язку не мають, то мова йде про укладення змішаного договору, який містить елементи договору доручення, та загального – про надання послуг.

Список використаних джерел:

1. Брагинский М.И. Договорное право / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – Издание дополнительное, исправленное (3-й завод). – М. : Статут, 2000–2002. – Книга первая : Общее положение о договоре. – 2000. – 565 с.
2. Брагинский М.И. Договорное право / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М. : Статут, 2000–2002. – Книга третья : Договоры о выполнении работ и оказании услуг : [монография]. – 2002. – 1038 с.
3. Доманова І.Ю. Інститут добровільного представництва в цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / І.Ю. Доманова. – К., 2007. – 234 с.
4. Дороженко М.Ю. Гражданско-правовое регулирование представительства: проблемы теории и законодательства : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / М.Ю. Дороженко. – М., 2007. – 197 с.
5. Клигман А.В. Договор поручения (с участием граждан) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / А.В. Клигман. – М., 1985. – 164 с.
6. Мейер Д.И. Русское гражданское право : в 2 ч. / Д.И. Мейер. – По испр. и доп. 8-му изд., 1902. – 2-е изд., испр. – М : Статут, 2000. – 831 с.
7. Панков А.Ю. Особенности гражданско-правового регулирования договора поручения в Российской Федерации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / А.Ю. Панков. – Курск, 2012. – 28 с.
8. Сайфутдинов А.А. Договор поручения в гражданском праве Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / А.А. Сайфутдинов. – Казань, 2006. – 191 с.
9. Сафонов М.Н. Посреднические договоры в новых российских экономических условиях / М.Н. Сафонов // Журнал российского права. – 2003. – № 9. – С. 62–67.
10. Советское гражданское право : [учебник] : в 2-х ч. / [М.А. Юртаева, Т.С. Шохина, А.Ю. Кабалкин и др.] ; под ред. В.А. Рясенцева. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Юридическая литература, 1987. – Ч. 2. – 1987. – 576 с.
11. Федорченко Н.В. Договір доручення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Н.В. Федорченко. – К., 2004. – 223 с.
12. Харитонов Є.О. Добровільне представництво у цивільному праві України : [монографія] / О.Є. Харитонов, О.І. Харитонova, А.І. Дрішлюк. – К. : Істина, 2007. – 176 с.

13. Харитонов Є.О. Цивільне право України. Елементарний курс : [навчальний посібник] / Є.О. Харитонов, А.І. Дрішлюк. – Суми : ВТД Університетська книга, 2006. – 352 с.
14. Цивільне право : [навчальний посібник] / [А.С. Довгерт, В.В. Луць, О.В. Дзерата ін.] ; за ред. О.А. Підпригори і Д.В. Бобрової. – К. : ВЕНТУРІ, 1996. – 480 с.
15. Цивільне право України. Договірні та не договірні зобов'язання : [підручник] / [С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін.] ; за заг. ред. С.С. Бичкової. – 3-тє вид., змін. та допов. – К : Алерта, 2014. – 496 с.
16. Цивільне право : [підручник] : у 2 т. / [В.І. Борисова, Л.М. Баранова, Т.І. Бєгова та ін.] ; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 2. – 2011. – 816 с.
17. Цивільне та сімейно право України : [підручник] / [В.В. Дудченко, О.С. Адамова, І.Г. Бабич та ін.] ; за ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубєвої – К. : Правова єдність, 2009. – 968 с.
18. Шерешевский И.В. Представительство. Поручение и доверенность. Практический комментарий к ГК РСФСР / И.В. Шерешевский. – М., 1925. – С. 29–30.
19. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) : [учебник] / Г.Ф. Шершеневич ; вступительная статья Е.А. Суханова. – М. : Спарк, 1995. – 556 с.

